

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВА

УДК 338.5.072.2

DOI: 10.31359/2411-5584-2020-40-1-74

О. В. ВЕРТЕЛЄВА

кандидатка фізико-математичних наук,
доцентка, доцентка кафедри економічної теорії
та конкурентної політики
Київського національного
торговельно-економічного університету,
Україна, м. Київ
e-mail: vertelevaov@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8343-0297>

ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА МОНОПОЛЬНИМ ЦІНОУТВОРЕННЯМ¹

Розглянуто проблему монопольного ціноутворення та його впливу на стан конкурентного середовища. Проаналізовано практику застосування діючих положень та норм українського законодавства щодо зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку. Охарактеризовано специфіку методологічних та правових підходів до виявлення ознак монопольно високої ціни в ЄС та світі й запропоновано шляхи вдосконалення відповідних вітчизняних методик і норм. Рекомендовано заходи з підвищення ефективності державного контролю за монопольним ціноутворенням.

Ключові слова: державний контроль, монопольне ціноутворення, монопольно висока ціна, зловживання монопольним (домінуючим) становищем, антимонопольне законодавство, антимонопольне регулювання.

JEL Classification: L49, K21, O51, O52.

¹ © Вертелева О. В., 2020. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

Постановка проблеми. В умовах трансформації монополізованої вітчизняної економічної системи та її адаптації до змін, викликаних процесом глобалізації, необхідним є подальше вдосконалення законодавства в сфері економічної конкуренції, особливо тих положень і норм, що стосуються монопольного ціноутворення, і розробка дієвих механізмів їх реалізації. При безпосередньому розгляді конкурентних справ судами та органами Антимонопольного комітету України однією з причин неприйняття об'єктивного рішення по суті справи є складність у доведенні фактів зловживання монопольним (домінуючим) становищем, зокрема через відсутність як чіткої класифікації видів зловживань, так і методик їх виявлення та припинення. Крім того, антимонопольне законодавство України містить велику кількість оціночних понять, для яких не передбачено кількісних критеріїв, а такі важливі поняття, як монопольно висока (монопольно низька) ціна, в ньому взагалі не визначені. Усунення цих прогалин дозволить підвищити ефективність державного контролю за монопольним ціноутворенням та сприятиме розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблеми монопольного ціноутворення в контексті наслідків діяльності на ринку монополістів знайшло відображення в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Й. А. Шумпетера (J. A. Schumpeter) [1], Д. Арментано (D. Armentano) [2], К. У. Крюса (C. W. Crews) [3], М. Спраула (M. Sproul) [4], Л. Туроу (L. Thurow) [5], К. Кудрявцева (K. Kudryavtsev) [6], С. Авдашевої (S. Avdasheva) та А. Шастітка (A. Shastitko) [7] та ін. Питанням розбудови інституту конкуренції та вдосконалення антимонопольного регулювання присвячені роботи В. Лагутіна (V. Lahutin) [8; 9; 10], Ю. Уманціва (Yu. Umantsiv) та О. Міняйла (O. Miniailo) [11], А. Щербака (A. Shcherbak) [12], Т. Швидкої (T. Shvydka) [13], П. Акмана (P. Akman) і Л. Гаррода (L. Garrod) [14]. Шляхи та напрями вдосконалення окремих норм європейського та вітчизняного конкурентного законодавства розглянуті в наукових статтях та монографіях Д. Еванса (D. Evans) і Дж. Паділли (J. Padilla) [15], К. Райнкера (K. Reinker), Д. Каллі (D. Culley) та М. Мюлвенона (M. Mulvenon) [16], О. Бакалінської (O. Bakalinska) [17], А. Ласікова (A. Lasikov) [18], К. Смирнової (K. Smirnova) [19] та ін.

Проте сьогодні залишаються дискусійними методологічні аспекти встановлення монопольно високої ціни, недостатньо чітко прописані та законодавчо не закріплені методики виявлення і припинення зловживань монопольним (домінуючим) становищем, потребує переосмислення роль та повноваження відповідних державних органів у забезпеченні ефективного державного контролю за монопольним ціноутворенням.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження проблеми монопольного ціноутворення, методичних аспектів установаження монопольно високих цін, визначення особливостей проблем та обмежень, що виникають при виявленні й припиненні фактів зловживання монопольним (домінуючим) становищем в українській та світовій правозастосовній практиці, розробка пропозицій щодо вдосконалення норм вітчизняного конкурентного законодавства й контролю за їх дотриманням з боку відповідних державних інституцій для забезпечення ефективності державного контролю за монопольним ціноутворенням.

Виклад основного матеріалу. Проблема монопольного ціноутворення в контексті наслідків діяльності на ринку монополістів завжди була і на сьогодні залишається дискусійною, адже великі підприємства – монополії, вкладаючи значні кошти в новітні технології та виступаючи потужними двигунами економічного розвитку, часто не зловживають цінами, а використовують їх гнучкість як стимул для розширення виробництва. У зв'язку з цим Й. А. Шумпетер (J. A. Schumpeter) наголошував: «Теорія вчить нас, що в окремих випадках монопольна ціна повинна бути вища за конкурентну, а обсяг виробництва при монополії менший, ніж при конкуренції. Це правильно в тому випадку, якщо спосіб виробництва, його організація та все інше в обох випадках однакові. Насправді в розпорядженні монополіста можуть знаходитися способи виробництва, які недоступні або важкодоступні для його конкурентів... При різних рівнях виробничої і організаційної ефективності монопольні ціни не обов'язково є вище конкурентних» [1, с. 478–479].

Принциповий противник антимонопольного регулювання професор Д. Арментано (D. Armentano), аналізуючи практику застосування антимонопольного законодавства в різних країнах світу, зокрема у США, дійшов висновку, що цей вид регулювання є виявом інтервенціоністської влади держави, яку використовують приватні компанії у власних інтересах і на шкоду суспільству, а монопольні зловживання нероздільно пов'язані з державним втручанням у виробництво і товарний обмін. Він, зокрема, зазначає: «У багатьох із цих (класичних антимонопольних) справ, що стосувалися як державних, так і приватних підприємств, компанії-відповідачі, які програли судові розгляди, насправді знижували ціни, збільшували обсяги випуску, здійснювали швидку технічну модернізацію і в цілому поводитися так, як це диктує ефективний і конкурентний ринковий процес. Однак саме така конкурентна поведінка призводила до ініціювання антимонопольних справ... Антимонопольне регулювання (особливо у випадках, спрямованих проти приватних компаній) часто застосовувалося і застосовується як своєрідна зброя, за допомогою якої можна не допустити суперництва і захистити ринкову структуру, що вже склалася, від конкуренції» [2, с. 18].

Видана ціла низка наукових статей і монографій, автори яких, зокрема Р. Борк (R. Bork), Г. Демсец (H. Demsetz), Р. Познер (R. Posner), Л. Туроу (L. Thurow), К. У. Крюс (K. U. Crews), М. Спраул (M. Sproul) та інші стверджують, що антимонопольне законодавство, принаймні в його існуючій формі, не тільки не сприяє посиленню конкуренції, але й призводить до втрат суспільного добробуту. Так, К. У. Крюс (K. U. Crews) зазначає: «...часто антимонопольне регулювання і застосування антимонопольних законів призводять до підвищення ціни і скорочення випуску монополіста, знищуючи нерозпізані джерела ефективності. Неспроможність держави при розробці й застосуванні регулюючих заходів або проведенні судових розглядів з приводу порушень антимонопольного законодавства може виявитися більшою за гіпотетично існуючу неспроможність ринку, з метою усунення якої і здійснювалися ці заходи» [3]. Досліджуючи економічний ефект від накладання штрафних санкцій на компанії за порушення законодавства США в частині встановлення горизонтально фіксованих цін, М. Спраул (M. Sproul) дійшов висновку, що «...в абсолютній більшості випадків антимонопольні позови не призводять до зниження ціни. У цілому, засудження за статтею «фіксовані ціни» призводить навіть до деякого підвищення цін. Навіть у найбільш успішних випадках ціни знижуються не більш ніж на 10%» [4]. Відомий американський економіст Лестер Туроу (L. Thurow) свого часу опублікував статтю з промовистою назвою «Давайте відмінімо антимонопольні закони», а прихильник оновлення державного планування економіки України Ю. Архангельський (Y. Arkhangel'sky) піддає сумніву доцільність існування Анти-монопольного комітету України, аргументуючи це таким чином: «Враховуючи теоретичну неспроможність тези, що монополія може підвищувати ціну без дотримання закону попиту і пропозиції, доцільно ліквідувати АМКУ і НКРЕКП, які є подібними до колишнього Державного комітету цін в УРСР і визначають ціну для всіх – у тому числі для монополістів» [20].

На нашу думку, такі радикальні погляди та їх гіпотетичне перенесення в економічну та законодавчу площину в жодному разі не сприятимуть покращенню економічної ситуації в нашій державі в умовах незавершеності трансформаційних перетворень та не сформованості ключових товарних ринків, зокрема ринків енергоресурсів та землі. Наприклад, 1 липня 2019 р. в Україні стартувала нова модель ринку електроенергії відповідно до норм Закону «Про ринок електричної енергії», ухваленого у 2017 р., на виконання зобов'язань України по Третньому енергетичному пакету ЄС. Цей ринок включає такі сегменти, як ринок двосторонніх договорів, ринок «на добу наперед», внутрішньодобовий ринок, балансуючий ринок і ринок допоміжних послуг.

Після запуску нового ринку на аукціонах щодо двосторонніх контрактів вугільні електростанції підняли свою ціну на електроенергію майже на 50%, ціни на електроенергію в постачальників універсальних послуг для малих непобутових споживачів зросли на 15–25% залежно від регіону. За результатами моніторингу діяльності суб'єктів господарювання – учасників оптового ринку електроенергії Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, дійшла висновку, що протягом перших трьох місяців після запровадження нової моделі ринку електричної енергії зріс дефіцит пропозицій електричної енергії на ринках «на добу наперед» та на «внутрішньодобовому». За інформацією учасників ринку, окремі трейдери, що входять до складу вертикально інтегрованих компаній або причетних до їх господарської діяльності, використовуючи монопольне становище, своїми діями блокували можливість імпорту електричної енергії з держав – сторін Енергетичного Співтовариства, зокрема з боку Словаччини [21]. Ідеться про діяльність компанії АТ «ДТЕК Західенерго» та пов'язаних з нею трейдерів у торговельній зоні Бурштинського «енергоострову», у результаті якої в період з липня по вересень 2019 р. були викуплені потужності міждержавного перетину з української сторони, залишилися вільними потужності зі сторони Словаччини, а обсяги імпорту електроенергії в цю зону з боку Словаччини були незначними. При цьому одночасно компанія АТ «ДТЕК Західенерго» у липні – вересні 2019 р. зменшувала обсяги продажів електроенергії на ринку «на добу наперед» та на «внутрішньодобовому ринку», що змушувало постачальників та їх споживачів отримувати електроенергію на балансуєчому ринку за більш високою ціною. У зв'язку з цим Антимонопольний комітет України 4 жовтня 2019 р. відкрив справу за ознаками порушення законодавства про захист економічної конкуренції та зловживанням монопольним становищем АТ «ДТЕК Західенерго» на ринку електричної енергії в межах торговельної зони Бурштинського «енергоострову», оскільки компанія виробляє близько 90% загального обсягу електроенергії в цій зоні [21].

Цей яскравий приклад укотре засвідчує, що створення ефективних та конкурентних ринків, забезпечення дотримання балансу інтересів споживачів, виробників та природних монополій, у тому числі забезпечення належного функціонування регіональних (міжнародних) ринків у рамках Енергетичного Співтовариства, неможливі без активної діяльності держави як безпосереднього учасника ринкових відносин.

Аналізуючи місце і роль держави за умов сучасних трансформацій, Ю. Уманців (Yu. Umantsiv) підкреслює, що «виступаючи представником суспільства в цілому, саме держава встановлює правила функціонування та

ринкової взаємодії економічних агентів у межах певного господарського порядку й здійснює контроль за їх дотриманням. Підґрунтям для реалізації виваженої економічної політики має слугувати наукова ідентифікація стратегічних пріоритетів розвитку економіки й визначення на цій основі концептуальних підходів та інструментарію з метою гармонізації інтересів суспільства» [11].

Досліджуючи інститути, організації, економічні механізми та інструменти суспільної стабільності й розвитку, їх всебічний взаємозв'язок і взаємодоповнюваність, В. Лагунін (V. Lahutin) зазначає, що розвиток конкуренції залишається одним з найбільш важливих інститутів суспільного розвитку в економіці України [9]. Оцінюючи сучасний стан конкурентного середовища в Україні, А. Щербак (A. Shcherbak) дійшов висновку, що обмеження конкуренції та нерівність її умов істотно гальмують економічний розвиток, тому необхідна системна робота, спрямована на усунення з вітчизняного законодавства антиконкурентних норм, яка має здійснюватися на основі Інструментарію ОЕСР для оцінки впливу на конкуренцію, що містить методіку виявлення непотрібних обмежень конкуренції та вироблення альтернативних заходів, які б дозволили досягти поставлених цілей [12]. У свою чергу, О. Бакалінська (O. Bakalinska), вивчаючи проблеми вдосконалення норм вітчизняного конкурентного законодавства, визначила, що головне значення для розвитку конкурентного законодавства України має створення комплексної моделі його систематизації та уніфікації, яка має здійснюватися на основі аналізу результатів моніторингу та оцінки дієвості як окремих норм, так й інститутів конкурентного законодавства загалом. В основу моніторингу та оцінки чинного законодавства також пропонується покласти вже згадуваний вище розроблений ОЕСР Інструментарій для оцінки впливу на конкуренцію відповідних норм і приписів [17].

Повернемося до існуючої в Україні практики виявлення та припинення порушень у вигляді зловживання монопольним становищем, зокрема цінових зловживань, спробуємо виявити існуючі прогалини в методиках встановлення монопольно високих (монопольно низьких цін) та запропонуємо шляхи їх усунення, спираючись на міжнародний досвід та розроблений ОЕСР Інструментарій.

Відповідно до ч.1 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку – дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення, або обмеження інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливі за умов існування значної конкуренції на

ринку. Подібні зловживання негативно впливають як на розвиток та функціонування ринку в цілому, так і на окремих підприємств, які вимушені співпрацювати з монополістами, призводячи до дестабілізації ринків, поглиблення кризи неплатежів та інфляційних процесів, порушення механізмів ціноутворення в інших галузях, заважають структурним змінам в економіці держави. Отже, попередження, виявлення та припинення цього виду порушень залишається важливим напрямом діяльності уповноважених органів державної влади, зокрема Антимонопольного комітету України. Усього АМКУ у 2018 р. припинено 1344 порушення законодавства про захист економічної конкуренції, серед яких 216 становили порушення у вигляді зловживання монополістичним становищем (рис. 1).

Рис. 1. Структура припинених порушень конкурентного законодавства України у 2018 р.

Джерело: складено автором за даними Антимонопольного комітету України [22].

Попри відносно незначну частку (16%) у загальній структурі припинених порушень, сума накладених штрафів за цим типом порушень становила 35,4% загальної суми накладених штрафів, а серед топ-5 накладених штрафних санкцій друге та третє місце посідають справи про зловживання монополістичним становищем (на ринку спирту етилового ректифікованого та на ринку передачі електричної енергії місцевими (локальними) електричними мережами) [22].

До цінових зловживань як окремої групи зловживань монополістичним (домінуючим) становищем належать: встановлення таких цін щодо придбання або реалізації товарів, які неможливо було б встановити за умов існування конкуренції на ринку; застосування різних цін до рівнозначних договорів із суб'єктами господарювання, продавцями або з покупцями без об'єктивно виправданих причин; встановлення дискримінаційних цін (тарифів, розцінок)

на свої товари, які обмежують права окремих споживачів; встановлення монополю високих цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що призвело або може призвести до порушення прав споживачів [10, с. 131]. За даними АМКУ протягом останніх років зловживання цінового характеру (порушення п. 1 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції»¹ та порушення п. 2 ч. 2 ст. 13 цього Закону) залишалися однією з найбільш поширених категорій порушень законодавства про захист економічної конкуренції (табл. 1).

Таблиця 1

Структура порушень у вигляді зловживань монополюним (домінуючим) становищем за період 2010–2018 рр.

Роки	Кількість порушень у вигляді					
	Зловживання монополюним (домінуючим) становищем		Встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку (ч. 2 п. 1 ст. 13)		Застосування різних цін чи різних умов до рівнозначних угод, без об'єктивно виправданих на те причин (ч. 2 п. 2 ст. 13)	
	Кількість	Відсотки	Кількість	Відсотки	Кількість	Відсотки
2010	1063	32	415	39	21	2
2011	1936	43	910	47	39	2
2012	2540	44	1270	50	228	9
2013	3228	42	968	30	161	5
2014	2221	42	666	30	44	2
2015	2169	48	715	33	43	2
2016	1322	43	383	29	25	2
2017	795	33	197	25	11	1
2018	216	16	40	15	13	6

Джерело: складено автором на основі звітів АМКУ.

Серед способів завищення цін (тарифів) найчастіше зустрічаються такі: включення до ціни необґрунтованих або фактично не здійснених затрат; економічно необґрунтоване завищення рентабельності; стягування плати за фактично ненадані послуги; повторне стягування плати за одні й ті самі послуги. Мають місце й інші види порушень цінового характеру.

Загалом за останні роки частка припинених порушень у вигляді зловживання монополюним становищем невинно скорочується (рис. 2), що, на наш

¹ Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 13 зловживанням визнається встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку.

погляд, спричинено не стільки зменшенням реальної кількості порушень, як складністю доведення наявності ринкової влади в суб'єкта господарювання, недосконалістю методик виявлення зловживань, особливо зловживань цінового характеру, та лобіюванням інтересів монополістів через політичну корупцію.

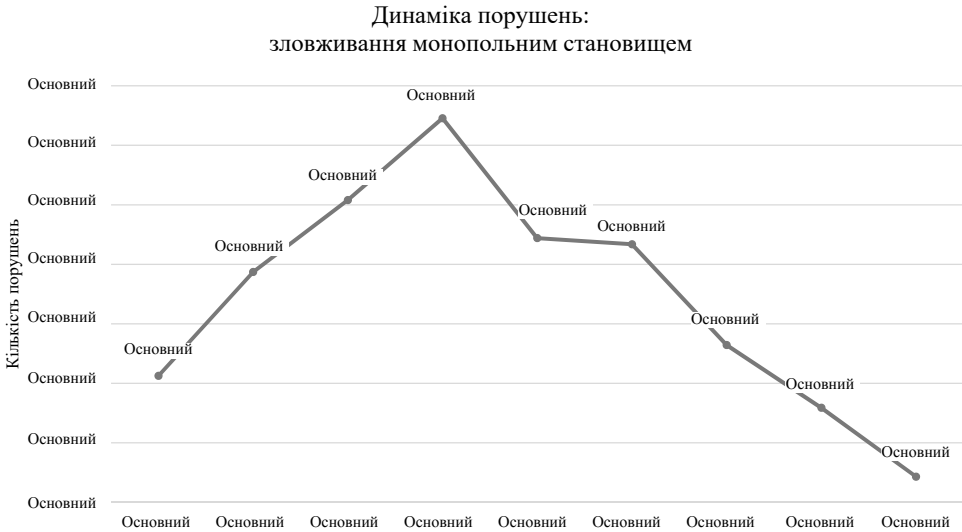

Рис. 2. Динаміка зловживання монополістичним становищем в економіці України у 2010–2018 рр.

Джерело: складено автором на основі звітів Антимонопольного комітету України.

До корупційних ризиків також можна віднести наявність в антимонопольному законодавстві України, у тому числі в Законі України «Про захист економічної конкуренції», великої кількості оціночних понять, які АМКУ та Кабінет Міністрів можуть трактувати на власний розсуд, що загрожує упередженістю та суб'єктивністю при прийнятті державних рішень. Зокрема, не передбачено конкретних кількісних критеріїв оцінки таких понять, як «суттєве обмеження конкуренції», «відчутний вплив на умови конкуренції», «об'єктивно виправдані причини», «значна частина ринку», «тривалий період», «монополістично високі ціни» та ін.

Крім того, повноваження органів АМКУ та Кабінету Міністрів у деяких випадках визначені так, що вони можуть прийняти певне рішення стосовно суб'єктів господарювання, а можуть і не прийняти, оскільки закон не містить вичерпних підстав, коли вони зобов'язані це зробити. Наприклад, якщо суб'єкт господарювання зловживає монополістичним становищем на ринку, органи АМКУ

мають право прийняти рішення про примусовий поділ такого суб'єкта господарювання, але якщо АМКУ таким правом не скористається, то формально закон не буде порушено. Очевидно, що в інтересах суб'єкта господарювання мотивувати АМКУ, щоб він цим правом не скористався. Наприклад, 5 вересня 2019 р. АМКУ вперше з 1995 р. прийняв рішення про примусовий поділ монополіста – групи Ostchem, яка була визнана винною у вчиненні двох порушень, одне з яких штучне завищення собівартості виробництва, що могло призвести до встановлення необґрунтованого рівня цін реалізації добрив. Підхід до правозастосування, що допустив Комітет у цій справі, викликав багато дискусій, проте він є вкрай важливим для майбутнього українського антитрасту [22].

Ще однією проблемою є недосконалість, а часом і повна відсутність затверджених на офіційному рівні методик виявлення зловживань монополієм становисем, зокрема зловживань цінового характеру.

При практичних спробах встановлення монополією високої ціни може виникнути ціла низка проблем, а саме:

- неможливо кількісно порівняти ціну товару на ринку з ціною, що існувала б за умови значної конкуренції на ринку цього ж товару в тих самих товарних та територіальних (географічних) межах ринку, оскільки остання, строго кажучи, не може бути встановлена;

- брати за ціну порівняння ціну, що встановлена цим суб'єктом господарювання на той же товар у попередній, аналогічній за тривалістю період, на нашу думку, може виявитися коректним, лише якщо залишилися незмінними витрати на виробництво та реалізацію товару, склад покупців та продавців товару, умови обігу товару на ринку, обумовлені, зокрема, заходами державного регулювання, включаючи податкове та тарифне регулювання;

- відсутня розвинута конкуренція на ринках, де виготовляється товар-аналог, що унеможлиблює визначення ціни порівняння;

- вибір часового періоду може суттєво залежати від особливостей ринку, зокрема капіталомісткості виробництва й тривалості типового інвестиційного проекту, що робить недоцільним прив'язку до терміну порівняння в один рік;

- дискусійним може виявитися відхилення ціни від ціни порівняння. Яка норма прибутку має засвідчити монополією високу ціну? А якщо робити висновок про монополією високу ціну на основі даних про величину прибутку, то як відокремити прибуток, одержаний через завищення ціни від прибутку, одержаного завдяки ефективності компанії?

Отже, загалом можемо констатувати, що сьогодні дієвість державного контролю за монополієм ціноутворенням ускладнена відсутністю в анти-монополієм законодавстві України чітких дефініцій окремих категорій та

понять, зокрема поняття монополю високих цін, відсутністю чітких та прозорих методик виявлення зловживань монополю (домінуючим) становищем, зокрема в частині встановлення монополю цін, та відсутністю вичерпного переліку повноважень контролюючих органів та їх дій у разі виявлення подібних зловживань. Для розробки рекомендацій щодо усунення існуючих прогалин проаналізуємо монополю високі ціни (*excessive price*) через призму іноземного досвіду конкурентно-антимонопольної практики економічного аналізу та правозастосування регулювання конкурентних відносин.

Розглянувши існуючі моделі конкурентного регулювання, можна розділити їх на дві традиційні моделі – «американську» і «європейську», що мають різні спрямування свого регулювання, різні політико-правові й соціальні передумови свого виникнення, історія становлення і розвитку яких детально проаналізовані, зокрема, Т. Швидкою (Т. Shvydka) [13, с. 50]. Американська модель орієнтована на досягнення ідеалу досконалої конкуренції, тому негативно ставиться до монополії як структурної одиниці і здійснює жорсткий контроль над діями суб'єктів, що функціонують на ринках з монополістичною структурою. Однак цей підхід у сучасних умовах визнається дещо обмеженим, оскільки, як зазначає Л. Туроу (L. Thurow), «якщо ми хочемо будувати конкурентну економіку в умовах її глобалізації, необхідно визнати, що методи ХХ століття є недієвими в ХХІ столітті» [5]. Загалом у США (і Японії) антимонопольна політика орієнтована на регулювання злиття і поглинань фірм, на контроль за антиконкурентною поведінкою фірм на ринках і має заборонний, обмежувальний характер. Європейська модель є більш поміркованою і виходить з того, що сучасні ринки недосконали з точки зору умов конкуренції, визнаються переваги олігополістичної моделі ринку, особливо в умовах динамічного розвитку інтеграційних процесів у світовій економіці. Тому антимонопольна політика в країнах Західної Європи ґрунтується на принципах регулювання й обмеження монополістичної діяльності, що призводить до негативних соціально-економічних наслідків для суспільства, тобто на реалізацію «ефективної конкуренції» і має в цілому стимулюючий характер.

Надмірна ціна (*excessive price*) трактується по-різному в різних правових системах, особливо в Європейському Союзі та США. У цілому варто одразу зазначити, що у США надмірні ціни не розглядаються як зловживання; тоді як у ЄС у різних випадках орган із питань конкуренції вважає, що це є порушенням згідно зі ст. 102 (а) Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Турецьке законодавство про конкуренцію підтримує паралельну практиці ЄС позицію [23].

Згідно з американською моделлю монопольні ціни є важливим елементом вільного ринку і спрямовані на виробництво інновацій і економічне зростання, тому використання монопольної влади для встановлення високих цін не вважається антиконкурентною поведінкою. Метою антимонопольного законодавства США перш за все є збереження конкуренції, а не захист споживачів. Отриманий надприбуток вважається винагородою за ризик і слугує джерелом для подальших інвестицій та інновацій з точки зору ФТК та Антитрастового департаменту Міністерства юстиції США. Дії монополіста можуть бути визнані незаконними, лише якщо вони обмежують конкуренцію, а вплив поведінки продавця на вигреш покупців ураховується окремо при розгляді конкретних справ. Проте саме по собі нанесення збитків покупцю (контрагенту) в результаті встановлення монопольно високих (низьких) цін не є достатньою умовою для порушення антимонопольної справи [6, с. 23].

У Європейському Союзі спільні норми щодо регулювання питань конкуренції були впроваджені у 1957 р., одночасно зі створенням Європейського Економічного Співтовариства, тоді ж серед інших були визначені базисні правила щодо заборони картелів (узгоджених дій, направлених на усунення конкуренції), зловживання монопольним (домінуючим) становищем, а також описані їх основні види. Зазначені основні положення включені до статей 101 і 102 ДФЄС, зокрема, ст. 102 ДФЄС як несумісні з внутрішнім ринком забороняються будь-які зловживання одного або кількох суб'єктів господарювання своїм домінуючим становищем на внутрішньому ринку або на істотній його частині тією мірою, якою воно може вплинути на торгівлю між державами-членами. У п. «а» ст. 102 ДФЄС вказується, що такі зловживання можуть полягати, зокрема, в прямому або опосередкованому встановленні невідповідних (несправедливих) цін на купівлю або продаж або інших невідповідних (несправедливих) торговельних умов [24].

П. Акман (P. Akman) і Л. Гаррод (L. Garrod) у статті «Коли надмірні (excessive price) ціни є несправедливими?» запропонували загальну схему процедури встановлення несправедливих цін (рис. 3). Таким чином, у методиках ЄС при дослідженні монопольно високої ціни, так само, як і в українських, використовується порівняльний критерій, але, крім нього, ще визначається норма прибутку [14].

Д. Еванс (D. Evans) і Дж. Паділла (J. Padilla) у праці «Завищені ціни: використання економіки для визначення запроваджуваних правових норм» також указували на те, що домінуючі фірми повинні встановлювати «конкурентні ціни», тобто діяти так, ніби вони функціонують на конкурентних ринках, а ціни конкретної фірми вважаються «надмірними», якщо фірма отримує прибуток вищий, ніж може розраховувати заробити на іншому ідентичному кон-

курентному ринку. У дослідженні висуваються три умови, які необхідно враховувати для доведення «несправедливих» цін: фірма користується монополюючим становищем на ринку, що є результатом попередніх інвестицій чи інновацій, і ринок захищений нездоланими бар'єрами для входження на нього; ціни, що встановила фірма, значно перевищують свої середні загальні витрати; існує ризик, що ці ціни можуть попередити появу нових товарів і послуг на суміжних ринках [15].

Рис. 3. Структура процедури встановлення несправедливих цін [14].

Зазначимо, що згідно з положеннями європейського антимонопольного права суб'єкт господарювання, який володіє значною часткою на ринку, вважається таким, що користується монополюючим становищем, якщо в разі зменшення цін його конкурентами він може собі дозволити залишити ціни на товари на тому самому рівні. Така позиція відбивається в рішенні Комісії ЄС у справі Hoffmann – La Roche & Co. (Case No. 85/76), яке вважається основною справою у сфері домінуючого становища в ЄС [18].

Аналізуючи практику застосування ст. 102 ДФЄС Комісією та Судом ЄС, можна дійти висновку, що оскільки ця стаття містить лише орієнтовний напрям можливих категорій зловживань домінуючим становищем, а в кожному конкретному випадку варіативність поведінки підприємств, що домінують на ринку, може бути різною, необхідна більш чітка класифікація як видів зловживань, так і методик їх виявлення та припинення. Саме з метою узагальнення напрацьованої практики аргументувань Комісією в порушених справах стосовно зловживання домінуючим становищем, Комісія в 2009 р. видала рекомендаційний документ – Повідомлення – Керівництво (Guidelines) щодо застосування пріоритетів ст. 82 (нині ст. 102 ДФЄС) у сфері зловживання домінуючим становищем підприємствами [25].

У Повідомленні визначається домінування на ринку, під яким розуміють такі позиції економічної потужності, якими користуються підприємці, що дозволяють їм запобігати ефективній конкуренції, створеній й підтримуваній на відповідному ринку, шляхом надання їм можливості поводитися в міру незалежно від своїх конкурентів, своїх клієнтів і, зрештою, споживачів. Причому Комісія уточнює, що підприємство, яке здатне на підвищення цін на рівень вище за конкурентні протягом значного періоду часу і не має ефективних конкурентних обмежень, тим самим загалом може розглядатися як домінуюче. «Значний період часу» Комісія визначає як дворічний період, а вираз «збільшення ціни» включає право на збереження ціни вище конкурентного рівня і використовується для короткого позначення різних способів, у яких параметри конкуренції – такі як ціни, виробництва, інновації, різновиди чи якості товарів або послуг – можуть впливати на користь підприємства, що домінує, і на шкоду споживачам. Знову ж таки, як свідчить практика, Комісія звертається до актів м'якого права (softlaw) для визначення власних адміністративних рамок проведення розслідувань у сфері зловживання домінуючим становищем [19, с. 53].

Загалом у європейських країнах важко знайти успішні справи щодо зловживань домінуючим становищем шляхом встановлення монополю високої ціни, якщо вважати критерієм успіху дотримання визначених стандартів доведення наявності зловживання, що витримують перевірку в рамках змагального судового процесу. Серед найбільш відомих справ Європейської комісії з конкуренції з приводу встановлення монополю високої ціни є справи General Motors (1974–1975), United Brands (1975–1978), British Leyland (1986), Bodson (1988), SACEM (1989), Deutsche Post (2001–2002), Port of Helsingborg (2004), Rambus (2009). У більшості справ монополю висока ціна була лише одним із звинувачень, що були висунуті проти компаній. У деяких випадках висока ціна на певний вид товару/послуги мала

на меті зниження стимулів для входження на ринок конкурентів у певні сегменти ринку, що було найбільш характерним для компаній, діяльність яких регулюється (аналогів українських природних монополій). Крім того, у частині випадків звинувачення у встановленні монополюсно високої ціни не були підтримані судом, оскільки представники звинувачення не змогли надати переконливих доказів того, що встановлені ціни в дійсності є монополюсно високими. У ході антимонопольних процесів з'явилися не тільки методологічні проблеми, а й ціла низка інших питань, що залишилися без задовільних відповідей. До цих питань можна віднести як питання щодо чіткої дефініції поняття монополюсно високої ціни, так і щодо методики її встановлення [7].

На рівні країн – членів ЄС детальні коментарі стосовно методу застосування норми про монополюсно високу ціну розроблені у Великій Британії. Фундаментальним принципом аналізу є співставлення ціни на досліджуваному ринку товару з тією ціною, що встановлювалася б на ринку товару в тих самих товарних межах, але за умови наявності конкуренції. При цьому пропонується використовувати три еталони аналізу ціни й декілька індикаторів для аналізу прибутку. Ціну продавця на досліджуваному товарному ринку пропонується зіставляти із:

- ціною подібного продукту на інших ринках, які відрізняються більш високим рівнем конкуренції (допускаючи менший рівень концентрації, низькі бар'єри входження на ринок і відсутність змови), за умови схожого рівня витрат;

- витратами, необхідними для виробництва продукції;

- ціною, яку назначав продавець у минулому (в інший період часу), за умови нейтралізації відмінностей у витратах у зазначені періоди часу.

Також для кваліфікації ціни як монополюсно високої пропонується дослідити такі показники прибутковості, як внутрішня норма доходності, чиста поточна цінність, капіталовіддача, рівень капіталізації та тенденції його змін. Згідно з цим підходом для кваліфікації встановленої на ринку ціни товару як монополюсно високої необхідно, щоб мала місце вся сукупність перелічених ознак [7, с. 47–48].

Існує декілька підходів щодо визначення обставин, за яких застосування норми про монополюсно високу ціну є доцільним. Згідно з першим обов'язковим є виконання таких умов: наявні високі й стійкі бар'єри входження на ринок; компанія має ринкову владу, засновану на виключних і спеціальних правах, володіння якими дає змогу знизити стимули до інвестування в нові компанії; антимонопольні органи не спроможні знизити бар'єри входження на ринок; на ринку відсутній галузевий регулятор. Інші європейські фахівці вважають,

що для застосування норми про монопольно високу ціну необхідно, щоб: домінуючий продавець мав близьке до монопольного становище, яке не є результатом інвестицій в інновації і захищається заборонними високими витратами входження; мало місце істотне перевищення ціни над показником середніх загальних витрат; існував ризик негативного впливу високих цін на можливість появи нових продуктів і/або послуг на суміжних ринках.

Відомі фахівці з антимонопольного регулювання К. Райнкер (K. Reinker), Д. Каллі (D. Culley) та М. Мюлвенон (M. Mulvenon) застерігали, що «якщо немає конкурентного ринку, немає й фактичних конкурентних цін, але політики часто вважають, що регулятор може спрогнозувати ціни, достатньо близькі до потенційно конкурентного рівня. За відсутності конкуренції, однак, ми не знаємо напевно, якими могли б бути послуги, собівартість виробництва та ціни реалізації. У дуже статичній галузі історичні дані щодо собівартості можуть бути корисним орієнтиром для розрахунку конкурентних цін. У динамічній галузі, однак, спроби змоделювати конкурентні ціни приховують загрозу суттєвих помилок» [16].

Хоча загалом європейські економісти не висувають ідеї розширення сфери застосування норми про монопольно високу ціну через надто широке трактування цього поняття і можливий негативний вплив втручання на інтенсивність потенційної конкуренції, останнім часом питання монопольно високих цін знову набуло актуальності. 15 травня 2017 р. Європейська Комісія розпочала розслідування щодо Aspen Pharmacare через претензії у встановленні монопольно високих цін на п'ять життєво важливих препаратів для лікування раку. Фактично це перше дослідження, проведене Комісією, щодо практики встановлення надмірних цін у фармацевтичній промисловості [26; 27].

У квітні 2017 р. Антимонопольна служба Туреччини порушила справу проти компанії Sahibinden, що займається електронною комерцією і продає на своїх площадках усе, від навчальних курсів до нерухомості, за зловживання домінуючим становищем шляхом установлення монопольно високих цін. У жовтні 2018 р. було винесено рішення про порушення компанією ст. 6 Закону «Про захист конкуренції» і накладено штраф у розмірі EUR 1,730,000 згідно зі ст. 16 Закону. У ході цієї справи вперше було доведено як те, що онлайн платформа займає домінуюче становище, так і те, що вона зловживає цим становищем через надмірні ціни.

7 листопада 2019 р. на Міжурядовій зустрічі з питань реформи конкурентного права в Україні за участі представників Верховної Ради України, Антимонопольного комітету, міжнародних експертів Федеральної торгової комісії США, антимонопольних органів ЄС та США, зокрема, зазначалося, що антимонопольна політика знаходиться в Топ-5 пріоритетів Мінекономіки, оскільки

ки «чесна конкурентна політика – один з найважливіших чинників для запобігання монополіям і зловживанням на ринку. Наразі в Україні 43% загально-го обсягу товарів і послуг знаходяться в несприятливих ринкових умовах, і цю ситуацію ми маємо рішуче змінювати» [28].

У цілому можемо констатувати, що перед світовими конкурентними відомствами, в тому числі й перед АМКУ, стоїть нелегке завдання: з одного боку – захистити інтереси споживачів, а з іншого – забезпечити належний рівень розвитку конкуренції, відкинувши інтереси неефективних учасників ринку. Саме тому справи зі звинувачення суб'єкта господарювання в зловживанні монопольним становищем досить складні й індивідуальні, потребують детального економічного аналізу, продуманих методик, чітких юридичних дефініцій та узгоджених підходів щодо визначення обставин, за яких застосування норм закону є доцільним.

Висновки. Одним зі стратегічних пріоритетів розвитку економіки України є створення ефективних та конкурентних ринків, забезпечення дотримання балансу інтересів споживачів, виробників та монопольних утворень, що неможливо без активної діяльності держави, на яку покладаються функції розробки та забезпечення реалізації дієвої антимонопольної політики, у межах якої має відбуватися як вдосконалення норм вітчизняного конкурентного законодавства, так і контроль за їх дотриманням з боку відповідних державних інституцій. Для забезпечення ефективності державного контролю за монопольним ціноутворенням необхідно:

- у Законі України «Про захист економічної конкуренції» дати чітке визначення монопольно високої (монопольно низької) ціни;
- ввести у ст. 13 цього Закону положення про норму прибутку (ціни конкретної фірми вважати «надмірними», якщо фірма отримує прибуток вищий, ніж може розраховувати заробити на іншому, ідентичному конкурентному ринку);
- враховуючи вітчизняний та європейський досвід, розробити та затвердити чітку та прозору методику виявлення зловживань монопольним (домінуючим) становищем, зокрема в частині встановлення монопольних цін;
- скласти та законодавчо закріпити вичерпний перелік повноважень державних контролюючих органів та їхніх дій у разі виявлення зловживань монопольним становищем, зокрема цінових зловживань.

З метою запобігання можливих негативних наслідків державного втручання в цінову політику суб'єктів господарювання потрібно визначити перелік обставин, за яких буде доцільним застосування норми про монопольно високу ціну. Зокрема, необхідно, щоб домінуючий продавець мав близьке до монопольного становище, яке не було б результатом інвестицій в інновації, існу-

вали високі й стійкі бар'єри входження на ринок, мало місце істотне перевищення ціни над показником середніх загальних витрат; існував ризик негативного впливу високих цін на можливість появи нових продуктів і/або послуг на суміжних ринках, на ринку був би відсутній галузевий регулятор.

При внесенні змін у законодавство стосовно положень про монополюючі високі ціни слід враховувати, що застосування цієї норми ґрунтується на нормах щодо визнання домінуючого становища суб'єкта господарювання та зловживання домінуючим становищем, а оскільки в кожному конкретному випадку варіативність поведінки підприємств, що домінують на ринку, може бути різною, необхідна більш чітка класифікація як видів зловживань, так і методик їх виявлення та припинення. З цією метою пропонується розробити окремий рекомендаційний документ, аналогічний Керівництву щодо застосування пріоритетів ст. 102 ДФЄС у сфері зловживання домінуючим становищем, прийнятий Європейською Комісією, та адаптувати його положення до українських реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия: пер. с англ. Москва: Эксмо, 2007. 863 с.
2. Арментано Д. Т. Антитраст против конкуренции: пер. с англ. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2005. 432 с.
3. Crews C. W. Antitrust policy as corporate welfare. URL: <http://cei.org/pdf/1615.pdf> (дата звернення: 09.12.2019).
4. Sproul Michael F. Antitrust and prices. *Journal of Political Economy*. 1993. Vol. 101. No 4. P. 741–754.
5. Thurow Lester C. The Future of Capitalism: How today's economic forces shape tomorrow's world. New York: Penguin USA, 1997. 400 p.
6. Kudryavtsev K. Methodological aspects of research of monopolistic high price of goods. *Journal of Modern Competition*. 2016. Vol. 10, No. 1. P. 19–32.
7. Авдашева С., Шаститко А. Запрет на установление монополюючей высокой цены: экономические основания, варианты и новации антимонополюющего законодательства. *Экономическая политика*. 2009. №2. С. 39–57.
8. Державне антимонополює регулювання / В. Д. Лагутін, Ю. І. Боровик, О. В. Вертелева та ін.; за заг. ред. В. Д. Лагутіна. Київ: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2015. 480 с.
9. Лагутін В. Д. Інститути і економічні механізми стабільності та розвитку суспільства. *Економіка України*. 2018. №9. С. 13–25.
10. Управління у сфері економічної конкуренції: навч. посіб.: у 2 т. Т. 2 / В. Д. Лагутін, О. В. Вертелева, О. І. Міняйло та ін.; за заг. ред. А. Г. Герасименко. Київ.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2018. 52 с.
11. Уманців Ю. М., Міняйло О. І. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій. *Економіка України*. 2018. №9. С. 37–49.

12. Щербак А. В. Конкуренція як фактор економічного зростання: світовий досвід та українські реалії. *Економіка України*. 2018. № 8. С. 3–15.
13. Швидка Т. Історія становлення і формування конкурентного законодавства (іноземний досвід). *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 50–54.
14. Akman P., Garrod L. When Are Excessive Prices Unfair? *Journal of Competition Law & Economics*. 2011. № 7. P. 403–426.
15. Evans David S., Padilla A. Jorge. Excessive Prices: Using Economics to Define Administrable Legal Rules. *Journal of Competition Law & Economics*. March 2005. Volume 1. Issue 1. Pp. 97–122. URL: <https://doi.org/10.1093/joclec/nhi002> (дата звернення: 09.12.2019).
16. Reinker Kenneth S, Culley Daniel, Mulvenon Morgan L. The dominance and monopolies review. Law Business Research Ltd. London. 2019. 486 p. URL: <https://thelawreviews.co.uk/edition/1001363/the-dominance-and-monopolies-review-edition-7> (дата звернення: 09.12.2019).
17. Бакалінська О. О. Захист від недобросовісної конкуренції: перспективи правового регулювання. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 82–90.
18. Ласіков А. Обмеження цінової політики монополіста: досвід США та ЄС. *Юрист & Закон*. 2018. № 5. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011231 (дата звернення: 09.12.2019).
19. Смирнова К. Правове регулювання зловживання домінуючим становищем в Європейському Союзі. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Міжнародні відносини*. 2018. № 47–48. С. 50–56.
20. Архангельський Ю. С. Про ключові сучасні проблеми України. *Економіка України*. 2019. № 4. С. 82–90.
21. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). URL: www.nerc.gov.ua (дата звернення: 09.12.2019).
22. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України. URL: <http://www.amc.gov.ua> (дата звернення: 09.12.2019).
23. Erdem Mehves. Excessive pricing. *Erdem&Erdem*. 2017. URL: <http://www.erdem-erdem.av.tr/publications/newsletter/excessive-pricing/> (дата звернення: 09.12.2019).
24. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (дата звернення: 09.12.2019).
25. Communication from the Commission – Guidance on the Commission’s enforcement priorities in applying Article 82 of the EC Treaty to abusive exclusionary conduct by dominant undertakings. *Official Journal*. 2009. P. 7–20. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52009XC0224%2801%29> (дата звернення: 09.12.2019).
26. Офіційний сайт Європейської Комісії URL: https://ec.europa.eu/competition/index_en.html (дата звернення: 09.12.2019).
27. EU Competition Law. Rules Applicable to Antitrust Enforcement. Volume I: General Rules URL: https://ec.europa.eu/competition/antitrust/legislation/handbook_vol_1_en.pdf (дата звернення: 09.12.2019).
28. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 09.12.2019).

REFERENCES

1. Shumpeter, J. A. (2007). *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya [Theory of economic development. Capitalism, Socialism and Democracy]*. Moskva: Eksmo [in Russian].
2. Armentano, D. T. (2005). *Antitrust protiv konkurentsii [Antitrust Against Competition]*. Moskva: Alpina Biznes Buks [in Russian].
3. Crews, C. W. (1997). *Antitrust policy as corporate welfare*. Retrieved from <http://cei.org/pdf/1615.pdf> [in Ukrainian].
4. Sproul, M. F. (1993). Antitrust and prices. *Journal of Political Economy*, 101 (4), 741–754.
5. Thurow, L. C. (1997). *The Future of Capitalism: How today's economic forces shape tomorrow's world*. New York: Penguin USA.
6. Kudryavtsev, K. (2016). Methodological aspects of research of monopolistic high price of goods. *Journal of Modern Competition*, 10 (1), 19–32.
7. Avdasheva, S., & Shastitko, A. (2009). Zapret na ustanovlenie monopolno vysokoy tsenyi: ekonomicheskie osnovaniya, variantyi i novatsii antimonopolnogo zakonodatelstva [Ban on setting a monopoly high price: economic grounds, options and innovations of antitrust laws]. *Ekonomicheskaya politika – Economic policy*, 2, 39–57 [in Russian].
8. Lahutin, V. D., Borovyk, Yu. I., & Vertelieva, O. V. (2015). *Derzhavne antymonopolne rehuliuвання [State Antimonopoly Regulation]*. Kyiv: Kyiv. nats. torh-ekon. un-t [in Ukrainian].
9. Lahutin, V. D. (2018). Instytuty i ekonomichni mekhanizmy stabilnosti ta rozvytku suspilstva [Institutions and economic mechanisms for the stability and development of societies]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 9, 13–25 [in Ukrainian].
10. Lahutin, V. D., Vertelieva, O. V., & Miniailo, O. I. (2018). *Upravlinnia u sferi ekonomichnoi konkurentsii [Management in the field of economic competition]*. Kyiv: Kyiv. nats. torh-ekon. un-t [in Ukrainian].
11. Umantsiv, Yu. M., & Miniailo, O. I. (2018). Ekonomichna polityka derzhavy za umov hlobalnykh transformatsii [Economic policy of the state under conditions of global transformations]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 9, 37–49 [in Ukrainian].
12. Shcherbak, A. V. (2018). Konkurentsiiia yak faktor ekonomichnoho zrostannia: svitovyi dosvid ta ukraïnski realii [Competition as a factor of economic growth: world experience and Ukrainian realities]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 8, 3–15 [in Ukrainian].
13. Shvydka, T. (2019). Istoriia stanovlennia i formuvannia konkurentnoho zakonodavstva (inozemnyi dosvid) [History of formation and formation of the competition legislation (foreign experience)]. *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 1, 50–54 [in Ukrainian].
14. Akman, P., & Garrod, L. (2011). When Are Excessive Prices Unfair? *Journal of Competition Law & Economics*, 7, 403–426.
15. Evans, D. S., & Padilla, A. J. (2005, March). Excessive Prices: Using Economics to Define Administrable Legal Rules. *Journal of Competition Law & Economics*, 1 (1), 97–122. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/joclec/nhi002>.

16. Reinker, K. S., Culley, D., & Mulvenon, M. L. (2019). *The dominance and monopolies review*. Edition 7. Retrieved from <https://thelawreviews.co.uk/edition/1001363/the-dominance-and-monopolies-review-edition-7>.
17. Bakalinska, O. O. (2016). Zakhyst vid nedobrosovisnoi konkurentsii: perspektyvy pravovoho rehuliuвання [Protection against unfair competition: prospects for legal regulation]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign Trade: Economics, Finance, Law*, 1, 82–90 [in Ukrainian].
18. Lasikov, A. (2018). Obmezhenia tsinovoi polityky monopolista: dosvid SSHA ta YeS [Monopoly pricing policy limits: US and EU experience]. *Yuryst & Zakon – Lawyer & Law*, 5. Retrieved from http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011231 [in Ukrainian].
19. Smyrnova, K. (2018). Pravove rehuliuвання zlovzhyvannia dominuiuchym stanovyschem v Yevropeiskomu Soiuzi [Legal regulation of abuse of a dominant position in the European Union]. *Visnyk KNU im. T. Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny – Bulletin of Taras Shevchenko KNU. International relations*, 47–48, 50–56 [in Ukrainian].
20. Arkhanhelskyi, Yu. S. (2019). Pro kliuchovi suchasni problemy Ukrainy [On the key contemporary problems of Ukraine.]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 4, 82–90 [in Ukrainian].
21. Ofitsiynyi sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh (NKREKP) [Official site of the National Commission for State Regulation in the Fields of Energy and Utilities (NERCEP)]. (n.d.). Retrieved December 09, 2019, from www.nerc.gov.ua [in Ukrainian].
22. Ofitsiynyi sait Antymonopolnoho komitetu Ukrainy [Official site of the Antimonopoly Committee of Ukraine]. (n.d.). Retrieved December 09, 2019, from <http://www.amc.gov.ua> [in Ukrainian].
23. Erdem, M. (n.d.). Excessive pricing. *Erdem&Erdem*. Retrieved December 09, 2019, from <http://www.erdem-erdem.av.tr/publications/newsletter/excessive-pricing>
24. Konsolidovani versii Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz ta Dohovoru pro funktsionuvannia Yevropeiskoho Soiuzu z protokolamy ta deklaratsiiamy [Consolidated version of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union with protocols and declarations]. (n.d.). Retrieved December 09, 2019, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 [in Ukrainian].
25. Communication from the Commission – Guidance on the Commission’s enforcement priorities in applying Article 82 of the EC Treaty to abusive exclusionary conduct by dominant undertakings. (2009). *Official Journal*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52009XC0224%2801%29>.
26. Ofitsiynyi sait Yevropeiskoi Komisii [The official website of the European Commission]. (n.d.). Retrieved December 09, 2019, from https://ec.europa.eu/competition/index_en.html [in Ukrainian].
27. EU Competition Law. Rules Applicable to Antitrust Enforcement. Volume I: General Rules. (n.d.). Retrieved December 09, 2019, from https://ec.europa.eu/competition/antitrust/legislation/handbook_vol_1_en.pdf [in Ukrainian].
28. Ofitsiynyi sait Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy [Official site of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine]. (n.d.). Retrieved December 09, 2019, from <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.12.2019 р.

Стаття пройшла рецензування 25.01.2020 р.

Стаття рекомендована до опублікування 21.02.2020 р.

О. В. ВЕРТЕЛЕВА

кандидат физико-математических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории и конкурентной политики Киевского национального торгово-экономического университета, Украина, г. Киев

ВЕКТОРЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ МОНОПОЛЬНОГО ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрена проблема монопольного ценообразования и его влияния на состояние конкурентной среды. Проанализирована практика применения действующих положений и норм украинского законодательства относительно злоупотребления монопольным (доминирующим) положением на рынке. Дана характеристика специфике методологических и правовых подходов к выявлению признаков монопольно высокой цены в ЕС и в мире и предложены пути усовершенствования соответствующих отечественных методик и норм. Рекомендованы мероприятия по повышению эффективности государственного контроля монопольного ценообразования.

Ключевые слова: государственный контроль, монопольное ценообразование, монопольно высокая цена, злоупотребление монопольным (доминирующим) положением, антимонопольное законодательство, антимонопольное регулирование.

O. V. VERTELIEVA

Ph.D., Associate Professor in the Economic Theory and Competition Policy Department, Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine, Kyiv

VECTORS OF IMPROVEMENT OF STATE CONTROL OVER MONOPOLY PRICING

Problem setting. The organization of control by the state authorities on the observance of price discipline by all economic entities, including monopoly entities, is aimed at ensuring the protection of economic competition and is a necessary guarantee for the functioning and development of an effective competitive environment in Ukraine. However, in practice, in the direct consideration of competitive cases, there are difficulties in proving the facts of abuse of a monopoly (dominant) position due to the lack of a clear classification of types of abuse, methods of their detection and termination, presence of a large number of evaluative concepts in the antitrust law of Ukraine. The elimination of existing gaps will increase the effectiveness of state control over monopoly pricing and will promote the development of the national economy.

Recent research and publications analysis. Problems of monopoly pricing in the context of the effects of activity on the market of monopolists were investigated by J. Shumpeter, D. Armentano, C.W. Crews, M. Sproul, K. Kudryavtsev, S. Avdasheva, A. Shastitko, others. Issues of improving antitrust regulation are devoted to the works of V. Lahutin, Yu. Umantsiv, A. Shcherbak, P. Akman, L. Garrod, K. Reinker, D. Culley, M. Mulvenon. To date, the methodological aspects of establishing a monopoly-high price, methods of detecting and ending abuse of a monopoly (dominant) position remain controversial, and the role of the state in ensuring effective state control over monopoly pricing needs to be rethought.

Paper objective. The purpose of this article is to investigate the problem of monopoly pricing, methodological aspects of establishing monopoly prices, to determine the peculiarities of problems and restrictions that arise in the detection and termination of the facts of abuse of the monopoly (dominant) position in Ukraine and world law enforcement practices, development of proposals for the improvement of competition rules and norms to control over their compliance by relevant state institutions to ensure the effectiveness of state control over monopoly by formation.

Paper main body. The article analyzes the views of well-known scientists on the problem of monopoly pricing and the effects of antitrust regulation in terms of influencing the changes in prices and volumes of monopolists in order to eliminate the existing market failure. On the basis of statistical analysis, the structure of terminated violations of the competition legislation of Ukraine in 2018, the structure of violations in the form of abuse of monopoly (dominant) position for the period 2010–2018 with the determination of the share of price abuses are investigated. Analyzing the dynamics of abuse of the monopoly position in the economy of Ukraine in 2010–2018, we came to the conclusion that the reduction of the corresponding share of suspended violations is caused not so much by the reduction of their real number, as by the complexity of proving the presence of market power in an entity, the imperfection of methods of detecting abuse, especially abusive pricing, and lobbying the interests of monopolists through political corruption.

The problem of monopoly high prices is considered due to the prism of foreign experience of competitive antitrust practice of economic analysis and enforcement of regulation of competitive relations. A comparative analysis of the most known cases of the European Commission on Competition concerning the establishment of a monopoly high price has been carried out. Ways to implement foreign experience in the legislative field and practice of domestic antitrust regulation and control over monopoly pricing are proposed.

Conclusions of the research. In order to ensure the effectiveness of state control over monopoly pricing, it is necessary to provide in the antitrust law of Ukraine a clear definition of monopoly high (monopoly low) price, to develop and approve the method of detecting abuse of monopoly (dominant) position, in particular with regard to the establishment of monopoly prices, draw up and regulate state control bodies and their actions in case of detection of appropriate abuses, and to determine the list of circumstances in which it would be appropriate to apply the monopoly price rule.

Short Abstract for an article

Abstract. Article examines a problem of a monopoly pricing and its influence on the state of competitive environment. It analyses practice of applying current provisions and norms of the Ukrainian legislation on the abuse of a monopoly (dominant) position in the market. The specifics of methodological and legal approaches to the detection of signs of monopoly high prices in the EU and the world are described and the ways of improving the correspondence of national methods and norms are proposed. Measures to increase the effectiveness of state control over monopoly pricing have been proposed.

Key words: state control, monopoly pricing, monopoly high price, abuse of a monopoly (dominant) position, antitrust law, antitrust regulation.

Article details:

Received: 12 December 2019

Revised: 25 January 2020

Accepted: 21 February 2020

Рекомендоване цитування: Вертелєва О. В. Вектори вдосконалення державного контролю за монополієм цїноутворенням. *Економічна теорїя та право*. 2020. №1 (40). С. 74–97. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-40-1-74.

Suggested Citation: Vertelieva, O. V. (2020) Vektory vdoskonalennia derzhavnoho kontroliu za monopolnym tsinoutvoreniam. [Vectors of improvement of state control over monopoly pricing]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 1 (40), 74–97. DOI: 10.31359/2411-5584-2020-40-1-74.